

Ks. Franciszek Jabłoński

WKŁAD KAPŁANÓW W EWANGELIZACJĘ MISYJNĄ KAZACHSTANU W ŚWIETLE ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ *ECCLESIA IN ASIA*

WPROWADZENIE

Adhortacja apostolska Jana Pawła II *Ecclesia in Asia* (EinA) to papieskie podsumowanie obrad specjalnego Synodu¹ Biskupów poświęconego Azji, który odbył się w dniach 18 IV–14 V 1998 r.² W dokumencie tym papież przypomina, że Chrystus wraz z Kościołem stanowi nierozdzielny część złożonego kontekstu azjatyckiego. Bóg w Jezusie Chrystusie stał się Azjatą. Jan Paweł II wskazuje na potrzebę głoszenia na tym kontynencie Chrystusa, jedynego Zbawiciela. To właśnie Jezus Zbawiciel jest największym darem, jaki Kościół ma do zaoferowania Azji³.

Azja jest przyszłością dla chrześcijaństwa. Kościół w Azji wraz z Kościołem na całym świecie przekroczył próg trzeciego tysiąclecia. Podobnie jak w pierwszym tysiącleciu krzyż wrósł w ziemię europejską, a w drugim – amerykańską i afrykańską, tak trzeba nam ufać i modlić się, aby w trzecim tysiącleciu chrześcijaństwa wielkie żniwo wiary zostało zebrane na rozległym i żywotnym kontynencie Azji (por. EinA 1).

Kościół w Kazachstanie jako część tego żywotnego kontynentu azjatyckiego został w adhortacji wymieniony dwukrotnie. W rozdziale pierwszym, omawiającym kontekst azjatycki, Ojciec Święty apeluje o podjęcie wysiłków misjonarskich „zwłaszcza że wyłaniają się nowe możliwości głoszenia Ewangelii w rejonie Syberii i w środkowej Azji, które niedawno uzyskały niepodległość – w Kazachstanie, Uzbekistanie, Kirgistanie, Tadżykistanie i Turkmenistanie” (EinA 9). Następnie, w szerszym kontekście, poruszając wątek Kościołów lokalnych na azjatyckich terenach byłego Związku Radzieckiego, „które odbudowują się w uciążliwych okolicznościach odziedziczonych po trudnym okresie historii” (EinA 28), papież zachęca cały Kościół do służenia tym Kościołom lokalnym „wsparciem moralnym, duchowym i materialnym oraz bardzo potrzebnym personelem, zarówno duchownym, jak i świeckim, aby nieść pomoc owym wspólnotom w zadaniu przekazywania ludom tych ziem miłości Boga objawionej w Jezusie Chrystusie” (EinA 28).

¹ Synodos oznacza iść razem.

² Uroczyste ogłoszenie adhortacji *Ecclesia in Asia* miało miejsce w New Delhi 6 XI 1999 r.

³ *Ecclesia in Asia. Wybrane problemy Kościoła w Azji w świetle posynodalnej adhortacji Jana Pawła II*, red. ks. J. Różański, Warszawa 2004, okładka II.

Odpowiedzią na ten i inne papieskie apele jest podjęcie pracy misyjnej przez kapłanów diecezjalnych i zakonnych w Kazachstanie. Kapłani, słysząc o potrzebach misyjnych w tym rozległym kraju, odpowiedzieli gotowością głoszenia Ewangelii i świadczenia o Chrystusie własnym życiem, realizując tym samym posłanie skierowane do nich przez biskupa lub przełożonego. Ci misjonarze poprzez swoją posługę realizują misyjne posłannictwo Kościoła, który – ubogacony darem wiary – nadal wychodzi naprzeciw narodom świata, aby dzielić się z nimi Dobrą Nowiną Jezusa Chrystusa. Jest on wspólnotą płonąca pragnieniem misyjnym, aby Jezus był znany, miłowany i naśladowany (por. EinA 19).

Głównym tematem niniejszego studium będzie wkład kapłanów w ewangelizację misyjną Kazachstanu, zwłaszcza w okresie od powstania Republiki Kazachstan (1990 r.) do roku 2004. Jednak dla pełniejszego zobrazowania ich pracy należy chociażby fragmentarycznie uwzględnić okres prześladowania komunistycznego. Nie uwzględniono natomiast pracy misyjnej kapłanów grekokatolickich, braci zakonnych, sióstr zakonnych z wielu zakonów i zgromadzeń posługujących w Kazachstanie.

1. HISTORIA EWANGELIZACJI MISYJNEJ KAZACHSTANU

Kościół założony przez Jezusa już od pierwszych dziesięcioleci rozwijał się w Azji Mniejszej, w Azji Środkowej szerzej od IV i V w., w Indiach już po 52 r., w Chinach już od V w. Dzisiaj katolicy stanowią zaledwie 3% ludności tego kontynentu, na którym mieszka aż 85% całej światowej populacji chrześcijan⁴.

Pierwsi chrześcijanie do Kazachstanu dotarli już w III w. Aktywizacja misyjna rozpoczęła się w okresie średniowiecza, kiedy to zakony monastyczne, chociaż nie posiadające charakteru typowo misyjnego, z wielką gorliwością misyjną szerzyły Ewangelię. Przykładem może być franciszkanin Ghiom de Rubruc (1253–1255), który odbył trwającą dwa lata podróż misyjną z Konstantynopola do Karakorum, stolicy imperium na stepie. Pokonał blisko 16 tys. kilometrów, z czego większość przechodziła przez obecny Kazachstan. Ostatnim biskupem katolickim w okresie średniowiecza na terenie dzisiejszego Kazachstanu był Ryszard z Burgundii, którego siedziba miała miejsce w katedrze Almalik. Zginął on w 1340 r. wraz z sześcioma współbraćmi.

Od XIV w. Kazachstan staje się krajem muzułmańskim. Począwszy od XVIII w., kiedy nastąpiło przyłączenie Kazachstanu do Rosji, staje się on miejscem deportacji Polaków, wysyłanych tam przez władze carskie. Na początku XX w. przybywa do Kazachstanu dobrowolnie wielu kolonistów niemieckich z Powołża. Od 1917 r. katolicy, podobnie jak inni wierzący żyjący na terytorium Związku Radzieckiego, byli prześladowani przez komunistów. Duża liczba katolików została zesła-

⁴ Tamże.

na na stepy Azji Centralnej, setki księży umierało w obozach zsyłek. Zamykano, a następnie niszczone wszystkie katolickie świątynie. Jako jedyny przetrwał kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Pietropawłowsku, i to tylko dlatego, że zamieniony został na przedszkole. Obecnie, po oddaniu przez władze, odremontowaniu i rekonsekrowaniu w 2002 r., służy wierzącym.

W latach trzydziestych i czterdziestych XX w. następują kolejne deportacje na teren Kazachstanu. Z zachodnich części Ukrainy i Białorusi, z Powołża i innych rejonów byłego Związku Radzieckiego deportowani są Polacy, Niemcy, Ukraińcy, Koreańczycy i obywatele krajów bałtyckich⁵. Wielu z nich to katolicy, którzy przywożąc z sobą Pismo Święte, obrazy, różańce, a przede wszystkim wiarę chrześcijańską, stają się zasiewem chrześcijaństwa.

Historia wielu wspólnot i parafii Kazachstanu kształtowała się w sposób bardzo do siebie podobny. Do czasu rozpadu ZSRR Kościół zmuszony był działać potajemnie. W ramach Związku Radzieckiego zabroniona była działalność Kościołów i religii. Jeżeli chodzi o Kościół katolicki, władze komunistyczne twierdziły, że księża to szpiedzy watykańscy i dlatego należy ich tępić. Według obowiązujących wówczas przepisów, duchowny na każdy, nawet kilkugodzinny pobyt w danej miejscowości musiał uzyskać zgodę władz. Konsolmocy burzyli kościoły, palili krzyże, niszczyli wszystkie przedmioty religijne w domach. Cmentarze mogły znajdować się tylko poza miejscowością. W konsekwencji tych działań, zesłani do Kazachstanu katolicy przez dziesiątki lat pozbawieni byli kapłanów i świątyń.

Taki stan wymuszał inne rozwiązania w praktykowaniu wiary. Wierni często spotykali się na modlitwie w domach prywatnych, zachowując przy tym ojczyzną tradycję. W ukryciu zbierali się w rodzinach po kilka osób. Spośród siebie wybierali „starszego”, który oprócz animowania modlitw, różańca, również chrzczył i prowadził nabożeństwa przy zmarłych. Ludzie mieli tradycyjnie wielkie zamiłowanie do procesji. Ponieważ nie mogli z nimi wychodzić na ulice, odprawiali je potajemnie, często po prostu w domach. W jednym pokoju ustawiano 4 symboliczne ołtarzyki i odprawiano procesję z okazji Bożego Ciała. Lekarstwem na tę dramatyczną sytuację – jak wspomina abp Tomasz Peta – okazał się różaniec. Chrzczone nowo narodzone dzieci i modlono się na różańcu. To było wszystko, co wierni mogli zrobić. Po latach w Oziornoje powstała pieśń, która pozostaje wymownym świadectwem tamtych czasów: „Maryjo, Tyś mi otworzyła drzwi, w stepy kazachskie i z różańcem w ręku wysłałaś mi na spotkanie”⁶.

Nie dziwi więc, że ludzie bardzo pragnęli kontaktu z kapłanem. Często w poszukiwaniu księdza jeździli po różnych miejscowościach, by potem przywieźć go

⁵ Por. *Czas pojednania. Pielgrzymka Ojca Świętego do Kazachstanu i Armenii*, red. A. Bujak, Kraków 2001, s. 6; por. *Rozmowa z ks. Zdzisławem Jowikiem w Katolickim Radiu Podlasie w grudniu 2003 r.*, [w:] *Kościółowi i rodakom na Wschodzie*, red. Z. Tonkiela, J. Oponowicz, Siedlce 2004, s. 166–173.

⁶ Zob. w niniejszej publikacji artykuł abp. Tomasza Pety: *Kościół katolicki w Kazachstanie i w Azji Centralnej*.

potajemnie do swoich bliskich. Spotkania kapłana z wiernymi (ściśle wtajemniczona grupa) odbywały się zawsze w nocy. Szczelnie zasłaniano okna, wystawiano warty. A ksiądz chrzczył, spowiadał. Około północy rozpoczynała się msza św. Przez całą noc trwała ewangelizacja. Rano kapłan wyjeżdżał⁷. Księża byli ciągle w drodze, wędrowali, pokonując bardzo duże odległości. Nigdy też nie pracowali razem, zawsze pojedynczo, inaczej wzbudzaliby podejrzenia. Mieszkali u ludzi, czasami w pomieszczeniach gospodarczych. W wiosce zawsze było kilka domów, w których na przemian odprawiali msze św.

W czasach stalinowskich każdy musiał pracować. Aby nie wzbudzać podejrzeń, pracowali więc także księża, np. przy sprzątanii dworców kolejowych lub autobusowych, a wieczorami i w nocy pełnili swoje funkcje duszpasterskie. Jednak ta ostrożność nie zawsze wystarczała. Gdy zostali złapani, wysyłano ich do pracy do najdalszych kołchozów bądź zamykano w obozach pracy.

Nierzadko bywało tak, że wierni zbierali pieniądze i kupowali dom z przeznaczeniem na kaplicę. Niestety, często władze komunistyczne odbierały im ten dom, zamieniając go np. na bibliotekę, biura kolchozowe czy sale koncertowe. Wówczas starano się ponownie o zezwolenie na otwarcie kaplicy. Delegaci jeździli nawet do Moskwy. Po wielu prośbach i apelach takie zezwolenia przychodziły. W Karagandzie w 1978 r. udało się wybudować kościół⁸. Inne powstały m.in. w Ałma Acie, Aktubińsku, Kostanaju i Astanie.

O postawie i pracy kapłanów w czasach prześladowań możemy dowiedzieć się z ich życiorysów. Szczegółne miejsce w tej historii zajmują dwaj błogosławieni kapłani greko-katolicy: bł. Aleksy Zaryćkyj, kapłan i męczennik, zmarły w gułagu Dołynka⁹ oraz bł. biskup Mykyta Budka, zmarły w gułagu Karadžar¹⁰.

⁷ Por. Rozmowa z ks. Zdzisławem Jowikiem w Katolickim Radiu Podlasie w grudniu 2003 r. ...

⁸ Kościół był budowany przez kapłana litewskiego ks. Albina Dumblauskasa; usytuowany jest w dzielnicy Majkuduk. Por. *Spotkałem człowieka*, red. Witold Kowalów, Biały Dunajec–Ostróg 2001, s. 78–79.

⁹ **Bł. ks. Aleksy Zaryćkyj (Żarecki)** urodził się w 1912 r. w wiosce Bilcze (Lwowskie). W 1931 r. wstąpił do Seminarium Duchownego Lwowskiej Archieparchii UKG. Sakrament kapłaństwa przyjął z rąk metropolity A. Szeptyckiego w 1936 r. W 1948 r. został aresztowany, skazany na 10 lat i wywieziony do Karagandy w Kazachstanie. Po uwolnieniu i rehabilitacji w 1957 r. rozwinął szeroką działalność misyjną wśród katolików na zesłaniu różnych narodowości obrządku bizantyjskiego i łacińskiego, za co został mianowany – przez metropolitę Josyfa Slipyja, który wówczas był więźniem obozów syberyjskich – administratorem apostolskim Kazachstanu i Syberii. Był okrutnie prześladowany, a po czterech latach został powtórnie aresztowany przez „organa” i uwięziony na następne 3 lata. Ale swojego wyroku nie odsiedział – zmarł 30 X 1963 r. w obozie Dolinka w pobliżu Karagandy. Pochowany tamże, ale staraniem wspólnoty miejscowych katolików, a także krewnych i jego dawnych parafian w Ukrainie Zachodniej, dwukrotnie jego szczątki były grzebane. Obecnie prochy ks. Aleksego Zaryćkoho (Żareckiego) spoczywają na cmentarzu w wiosce Rżesna Ruska w obwodzie lwowskim.

¹⁰ **Bł. Nykyta Budka** urodził się 7 VI 1877 r. w wiosce Dobromirka w powiecie zbaraskim. W 1905 r., po ukończeniu studiów teologicznych w Wiedniu i Innsbrucku, otrzymał święcenia kapłańskie z rąk metropolity A. Szeptyckiego. Święcenia biskupie otrzymał we Lwowie 14 X 1912 r. W tymże roku został mianowany przez Stolicę Apostolską biskupem dla Ukraińców-katolików

Beatyfikacji w dniu 27 VI 2001 r. dokonał papież Jan Paweł II (w czasie wizyty apostolskiej na Ukrainie). W kalendarzu liturgicznym wspomnienie bł. Aleksego przypada 30 października. W tym miejscu należy także wspomnieć bp. grekokatolickiego Aleksandra Chirę (17 I 1897–26 V 1983) – nazywano go „złotym kapłanem”. Dostrzegał każde cierpienie i ofiarę, z jakimi trwano przy wierze w Chrystusa. Potwierdzają to chociażby słowa, jakie bp Chira wypowiedział w czasie uroczystości poświęcenia fundamentów jednego z przyszłych kościołów: „kościół ten zroszony jest ludzkimi łzami”... Ponad 20 lat duszpasterzował w Karagandzie. W ostatnim liście napisał: „Powierzam moje ciało ziemi, mego ducha Panu, a moje serce daję Rzymowi. Tak wraz z moim ostatnim tchnieniem pragnę wyznaczyć całkowitą wierność namiestnikowi Chrystusa na ziemi”¹¹.

Na proces beatyfikacyjny oczekują także: ks. Władysław Bukowiński (3 XII 1904–3 XII 1974) oraz o. Serafin Alojzy Kaszuba (kapucyn). Wspomnienia o tych kapłanach pomagają nam zrozumieć, jaką siłą ducha obdarzył Bóg tych wszystkich, którym powierzył zadanie głoszenia Ewangelii. Ich przykład jest „źródłem duchowego bogactwa i potężnym środkiem ewangelizacji”. Świadczą oni w milczeniu, lecz najbardziej wymownie o tym, jak istotna jest świętość i gotowość oddania swojego życia za Ewangelię. Są oni nauczycielami, obrońcami i chwałą Kościoła w jego ewangelizacji (por. EinA 9). Papież Jan Paweł II w homilii dla duchowieństwa, w czasie swej wizyty apostolskiej w Kazachstanie, tak wspominał o ks. Bukowińskim: „Zostaliśmy wyświęceni nie po to, aby się oszczędzać, pisał w swoich pamiętnikach, lecz jeżeli jest potrzeba, ażeby oddać nasze życie za owoce Chrystusa». Sam miałem szczęście znać go osobiście i podziwiać jego głęboką wiarę, mądre słowo, niezachwianą ufność w potęgę Bożą”¹².

Jako obraz wielkiego poświęcenia kapłanów w czasie prześladowań może posłużyć także praca o. Tomasza Freiherra von Gumppenberga. O. Tomasz przyjechał do Kazachstanu w grudniu 1979 r., aby zaopiekować się miejscową wspólnotą katolików, przeważnie niemieckiego pochodzenia. W jednej z relacji z jego życia napisano w ten sposób: „Pojechał nie jako emeryt, lecz w ogniu prześladowania wypróbowany, aktywny duszpasterz. Był on świadkiem Pana napełnionym żarem Ducha Świętego”. O roli o. Tomasza w budowie kościoła w Aktjubińsku pisał jeden z parafian: „Wszystkie plany, pomiary, rysunki, a nawet prowadzenie budowy aż do najmniejszych szczegółów było w rękach ojca Tomasza. Nie było nikogo, kto by znał się na tych sprawach. Niekiedy blisko osiemdziesięcioletni o. Tomasz przykładał nawet rękę do pracy fizycznej. Widziałem więcej niż jeden raz, jak popychał taczki z kamieniami. Kiedy mówiłem mu, aby nieco bardziej

w Kanadzie. W 1928 r. został wikariuszem generalnym Kapituły Metropolitalnej. 11 IV 1945 r. został uwięziony przez władze bolszewickie na 8 lat. Zmarł 1 X 1949 r. w obozie w Karagandzie.

¹¹ Por. Papież Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona do duchowieństwa w katedrze Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Astanie*, [w:] *Czas pojednania...*, s. 58–59.

¹² Tamże.

szanował swoje zdrowie, odpowiedział: oficer nie umiera w łóżku, tylko na polu bitwy”. Parafianie wspominają, jak w jednym z kazań mówił: „Jeżeli nie mogę już nic więcej dla was zrobić, mogę dla was umrzeć”¹³.

Oto najczęściej wymieniani kapłani w historii ewangelizacji misyjnej Kazachstanu: ks. Bolesław Babrauskas (jezuita z Litwy), o. Wincenty Barzda (z Łotwy), o. Michał Bengas, o. Aleksander Bien (z Kustanaj), o. Albinas Dumblauskas (jezuita z Litwy), ks. Bronisław Drzepecki, o. Michael Kohler, o. Józef Kelsch (1936 r.), o. Karol Kisielewski (z metropolii ryskiej), ks. Józef Kuczyński, o. Franz Megnik (marianin), o. Algirdas Paliokas (jezuita), o. Andrzej Pawłowski (kapucyn z Rygi), ks. Włodzimierz Prokopiew (z Wilna), o. Aleksander Staub (1870–1962), o. Michał Stones, o. Antoni Szeszkiewicz (z Litwy), o. Bogdan Tadawczym (Gotlieb) z Krigistanu.

2. DZIAŁALNOŚĆ KAPŁANÓW OD CZASU POWSTANIA REPUBLIKI KAZACHSTANU

a. Tworzenie struktur kościelnych

W okresie pierestrojki Kazachstan proklamował początkowo suwerenność (ogłoszoną 25 X 1990 r.), a następnie niepodległość (16 XII 1991 r.) i przystąpił do Wspólnoty Niepodległych Państw. Od kwietnia 1990 r. głową państwa, a od 1991 r. jego prezydentem jest Nursułtan Nazarbajew¹⁴.

Kazachstan wraz z republikami: Uzbekistan, Tadżykistan, Turkmenistan i Kirgistan, został uznany przez Stolicę Apostolską jako kraj misyjny.

„Główną odpowiedzialność za misję Kościoła Chrystus powierzył apostołom i ich następcom. Biskupi, na mocy konsekracji i komunii hierarchicznej z Głową Kolegium Biskupów, otrzymują mandat nauczania, rządzenia i uświęcania Ludu Bożego. Biskupi wypełniają swoją posługę w zjednoczeniu z Następcą Piotra, który jest gwarantem prawdziwości ich nauczania oraz ich pełnej komunii w Kościele” (EinA 43).

13 IV 1991 r. została utworzona Administratura Apostolska Kazachstanu i Azji Środkowej z siedzibą w Karagandzie¹⁵. Administratorem został bp Jan Paweł Lenga¹⁶. Nieco później zawiązały się stosunki dyplomatyczne pomiędzy Kazachsta-

¹³ Por. <http://www.rc.net/kazakhstan/Astana/Pl/index.htm>, 8 XI 2004 r.

¹⁴ Nazarbajew Nursułtan, ur. 6 VII 1940 r., Czemołgan (obwód ałmaacki).

¹⁵ Karaganda, miasto obwodowe w Kazachstanie, na Pogórzu Kazaskim, w Karagandzkim Zagłębiu Węglowym. Miasto, będące centrum życia duchowego katolików i miejscem ich męczeństwa, zostało centrum nowej administratury.

¹⁶ Abp Paweł Lenga, Polak, ur. 28 III 1950 r. w Gorodoku (Ukraina, diec. Kamieniec Podolski, region chmelnicki), święcenia kapłańskie otrzymał 28 V 1980 r. Od tego czasu pracuje w Kazachstanie. W dniu 13 IV 1991 r. został ogłoszony biskupem tytularnym Arbi. Sakrę biskupią otrzymał

nem a Stolicą Apostolską. 9 IV 1994 r. abp Marian Oleś¹⁷ został mianowany nuncjuszem apostolskim Kazachstanu, Kirgistanu i Uzbekistanu. 24 IX 1998 r. został podpisany układ o wzajemnej współpracy pomiędzy Republiką Kazachstan a Stolicą Apostolską. Warto tutaj dodać, że Kazachstan jest pierwszą z byłych republik ZSSR, która zawarła z Watykanem taki układ¹⁸.

6 VIII 1999 r. Stolica Apostolska ogłosiła nowe struktury kościelne w Republice Kazachstanu. Powstały wówczas: diecezja karagandyjska z ordynariuszem bp. Janem Pawłem Lengą, administratura apostolska w Astanie¹⁹ z administratorem ks. Tomaszem Petą,²⁰ administratura apostolska w Ałma Acie z administratorem o. Henry Teofilem Howanicem OFM²¹ oraz administratura apostolska w Atyrau z administratorem ks. dr. Januszem Kaletą²².

Następnie dwaj administratorzy apostolscy zostali mianowani biskupami: o. Howaniec i ks. Peta. 16 II 2002 r. nastąpiła zmiana nuncjusza apostolskiego, którym został abp Józef Wesółowski²³.

17 V 2003 r. papież przeprowadził kolejną reorganizację struktur kościelnych w Kazachstanie. Powstała wówczas metropolia, w skład której wchodzi: archidiecezja św. Maryi w Astanie, diecezja karagandyńska, diecezja Przenajświętszej Trójcy w Ałma Acie, administratura apostolska w Atyrau. Pierwszym arcybiskupem nowej archidiecezji papież mianował dotychczasowego administratora apostolskiego, bp. Tomasza Petę. Dotychczasowy administrator apostolski Ałma Aty, bp Henry Theophilus Howaniec OFM, został pierwszym biskupem nowej diecezji

26 V 1991 r. w Krasnoarmieńsku z rąk nuncjusza apostolskiego w Rosji, kard. Francesco Colasunno. Od 6 VIII 1999 r., ordynariusz diecezji karagandyjskiej. Jest członkiem Papieskiej Rady ds. Dialogu Międzyreligijnego.

¹⁷ Abp Marian Oleś, ur. 8 XII 1934 r. w Mistkowie (diec. łomżyńska). Święcenia kapłańskie otrzymał 9 VII 1961 r. Biskup tytularny Raziaria. Święcenia biskupie otrzymał 6 I 1988 r.

¹⁸ Przemówienie prezydenta Kazachstanu na powitaniu papieża Jana Pawła II na lotnisku, „Credo”. Wydanie specjalne 2001, 5.

¹⁹ Astana, stolica Kazachstanu, dawniej: Akmolińsk (1832–1961), Celinograd (do 1992, Akmoła (do 1998)). Leży nad Iszymem.

²⁰ Abp Tomasz Peta, ur. 20 VIII 1951 r. w Inowrocławiu (archidiecezja gnieźnieńska). Święcenia kapłańskie otrzymał w 1976 r. w Gnieźnie. W latach 1990–1999 pracował jako proboszcz w Ozioronoje na północy Kazachstanu (Sanktuarium Królowej Pokoju). W dniu 6 VIII 1999 r. został administratorem apostolskim w stolicy Kazachstanu w Astanie. 19 III 2001 r. otrzymał święcenia biskupie z rąk papieża Jana Pawła II w Bazylice św. Piotra w Rzymie. Biskup tytularny Benda.

²¹ Bp Henry Teofil Howaniec OFM, ur. 14 II 1931 r. w Chicago, stan Illinois. 14 VIII 1948 r. wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych w Pułaski, Wisconsin. 15 VIII 1952 r. złożył śluby wieczyste w Burlington, Wisconsin. Święcenia kapłańskie otrzymał 14 VI 1956 r. w West Chicago, Illinois. Od 4 XI 1993 r. pracuje w Ałma Acie. W dniu 7 VII 1999 r. został mianowany administratorem apostolskim w Ałma Acie, a 19 IX 2000 r. biskupem tytularnym Acolla. Święcenia biskupie otrzymał 26 XI 2000 r.

²² Ks. prał. dr Janusz Kaleta, kapłan diecezji tarnowskiej, ur. 11 X 1964 r. w Łazach, święcenia kapłańskie otrzymał 4 VI 1989 r.

²³ Abp Józef Wesółowski, ur. 15 VII 1948 r. w Nowym Targu, wyświęcony na kapłana 20 V 1972 r. Święcenia biskupie otrzymał 3 XII 1999 r. Biskup tytularny Slebte.

w Ałma Acie. Ponadto Jan Paweł II podniósł do godności arcybiskupa „ad personam” bp. Jana Pawła Lengę z Karagandy oraz mianował Prałatem Jego Świątobliwości ks. dr. Janusza Kaletę, administratora apostolskiego w Atyrau²⁴. W dzień ustanowienia metropolii, po raz pierwszy odwiedził katedrę w Astanie prezydent Kazachstanu – Nazarbajew. W obecności kard. Angelo Sodano zwrócił się on do wiernych z serdecznymi słowami i został bardzo życzliwie przyjęty²⁵.

Jednocześnie powstała Konferencja Biskupów Kazachstanu, której statut został zatwierdzony przez Stolicę Apostolską. Członkiem konferencji, obok ordynariuszy, został delegat papieski dla grekokatolików, ks. mitrat Vasyl Hovera z Ukrainy²⁶. 19 V 2003 r. odbyło się pierwsze posiedzenie Konferencji Episkopatu Kościoła Katolickiego w Kazachstanie, w czasie którego na przewodniczącego wybrano abp. Peta, na wiceprzewodniczącego – abp. Lengę, na sekretarza – bp. Howańca²⁷. Na drugim posiedzeniu, 4 XII 2003 r., dyskutowano o życiu Kościoła katolickiego w Kazachstanie, omawiano perspektywę rozwoju Wyższego Seminarium Duchownego w Karagandzie, działalność Caritas oraz współpracę państwa i Kościoła. Komisja episkopatu spotkała się z przedstawicielem organizacji „Renovabis”²⁸. Dotychczas odbyły się cztery posiedzenia Konferencji Episkopatu Kazachstanu.

b. Praca misjonarzy

Obecni misjonarze, biorąc przykład z tylu wspaniałych poprzedników, którzy w przeszłości dali ludności heroiczne świadectwo miłości Bożej, usiłują świadczyć o Jezusie Chrystusie i Jego Ewangelii z taką samą gorliwością (por. EinA 42).

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia rozpoczyna się oficjalny przyjazd misjonarzy – fideidonistów do Kazachstanu. Rozpoczynają tam swą posługę kapłani z Polski²⁹, Włoch, Szwajcarii, Niemiec, Hiszpanii, Ukrainy i Słowacji. Z Polski przyjeżdżają księża z terenów zachodnich (z Gniezna i z Poznania), wschodnich (z Siedlec) oraz z południowo-wschodnich (z Przemysła, Rzeszowa

²⁴ Decyzje te zostały ogłoszone w Astanie przez sekretarza stanu kard. Angelo Sodano. Por. *Komunikat kard. Angelo Sodano o niektórych decyzjach papieskich w celu reorganizacji struktur kościelnych w Kazachstanie*, „Credo”. Wydanie specjalne, 2003, 2; por. www.kosciol.pl.

²⁵ Zob. w niniejszej publikacji artykuł abp. Tomasza Pety: *Kościół katolicki w Kazachstanie i w Azji Centralnej*.

²⁶ O. Hovera ukończył studia teologiczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Lublinie.

²⁷ Komunikat z I Konferencji Episkopatu Kazachstanu, „Credo”. Wydanie Specjalne, 2003, 2.

²⁸ Por. „Credo” 2004, 101, s. 2.

²⁹ W połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. ks. prymas Józef Glemp zachęcał kapłanów, by wyjechali na tereny byłego Związku Radzieckiego jako kapelani różnych firm polskich pracujących w ZSRR. W ten sposób wyjechał z archidiecezji gnieźnieńskiej ks. Zygmunt Zaborowski. Wówczas miał też jechać ks. Tomasz Peta. Później, gdy zaistniała możliwość wyjazdu oficjalnego, posyłano już bezpośrednio kapłanów do pracy misyjnej, np. do Kazachstanu.

i Tarnowa)³⁰. W misję ewangelizacyjną Kazachstanu zaczęli włączać się także kapłani zakonni. Przyjeżdżają chrystusowcy, którzy podjęli pracę ewangelizacyjną szczególnie tam, gdzie mieszkają Polacy, redemptoryści i saletyni pracujący na północy Kazachstanu, marianie i jezuici pracujący w centralnej części oraz franciszkanie pracujący na południu. W Kazachstanie podejmują pracę także Kanonicy Regularni św. Augustyna, Rodzina Maryi (Pro Deo et Fratribus), członkowie Kongregacji Sług Jezusa i Maryi, Stowarzyszenie „Opus Dei” oraz Kanonicy Regularni z St. Morice.

Priorytetem w ewangelizacji misyjnej w Kazachstanie było wyszukiwanie katolików wśród wielonarodowej ludności³¹ danej miejscowości, stworzenie warunków do spotkań i tworzenie wspólnoty parafialnej. Po założeniu głównego ośrodka duszpasterskiego kapłani wyruszali do oddalonych nawet o setki kilometrów miejscowości, gdzie w prywatnych mieszkaniach lub w świetlicach spotykali się z wiernymi.

Kościół w Azji – pisze Jan Paweł II w cytowanej już adhortacji – mimo ograniczonych środków, wielkodusznie stara się stworzyć gościnny dom dla utrudzonych i obciążonych, wiedząc, że znajdują oni ukojenie w Sercu Jezusa, w którym nikt nie jest obcy (por. Mt 11,28–29; por. EinA 34). W Kazachstanie dowodem na to są kapłani, którzy – oprócz głoszenia słowa Bożego i udzielania sakramentów – nie zapominają o posłudze miłości, czego przejawem jest między innymi ewangelizacja prowadzona w domach dziecka, szpitalach, domach spokojnej starości, więzieniach i zakładach poprawczych. Zorganizowany jest Caritas, który pomaga najbardziej potrzebującym oraz prowadzi kursy komputerowe. W Ałma Acie działa francuska organizacja „Dom Serca”, która zajmuje się dziećmi z ulicy. W tej diecezji prowadzone jest ambulatorium oraz działa stołówka dla bezdomnych³².

Kapłani podejmują także próby ewangelizacji środków społecznego przekazu – „współczesny areopag” (por. EinA 48), uruchamiając telewizję oraz wydając gazetę lokalną i kalendarz parafialny³³.

³⁰ Por. W. Kluj OMI, *Zmienne dzieje Kościoła w Azji środkowej*, [w:] *Ecclesia in Asia...*, s. 143–159.

³¹ Według danych z 1999 r. najliczniejsi są Kazachowie (46%) i Rosjanie (34,7%), pozostali to Ukraińcy (4,9%), Niemcy (3,1%), Uzbegy (2,3%), Tatarzy (1,9%), Białorusini (1,1%), Ujgurzy, Dunganie, Koreańczycy oraz Polacy. Ostatni spis ludności Kazachstanu w 1989 r. wykazał, iż ok. 60 tys. mieszkańców jest polskiego pochodzenia. Około 60% z nich zamieszkuje północny Kazachstan, głównie obwody kokczetański (ok. 26 tys.), akmołiński (ok. 10 tys.) i karagandzki (ok. 7 tys.). Na południu skupiska Polaków znajdują się przede wszystkim w Ałma Acie i okolicznych miejscowościach, w innych obwodach mieszkają bardzo małe grupy. Por. *Encyklopedia powszechna PWN na płytach CD*, Warszawa 2003.

³² Na podstawie rozmowy z p. Ewą Szymańską, świecką misjonarką w Ałma Acie. Karaganda 2 XII 2004 r.

³³ W Czkałowie w latach 1993–1995 istniał cotygodniowy program katolicki. Obecnie dla wiernych polskojęzycznych istnieje możliwość oglądania TV Polonia.

Dzięki posłudze i świadectwu kapłanów w Kazachstanie następuje dalszy rozwój życia religijnego. „Rozmawiałem z jednym Kazachem – pisze jeden z misjonarzy – «ja w piątek przyjąłem chrzest. W dniu, gdy Chrystus umarł, ja zostałem chrześcijaninem – jaka to wielka radość». Ostatnio przyszła do nas białoruska rodzina, która przygotowuje się do chrztu i kolejnych sakramentów”³⁴.

Kapłani szukają sposobów dotarcia do dzieci i młodzieży. Papież w adhortacji *Ecclesia in Asia* zachęca do zapraszania młodych, aby brali udział w organizowaniu inicjatyw, które dotyczą ich samych. Ich świeżość i entuzjazm, ich duch solidarności i nadziei może uczynić z nich sprawców pokoju w podzielonym świecie (por. EinA 47). W jednym z wywiadów ks. prał. dr Janusz Kaleta w ten sposób to opisał: „Jest wielka potrzeba duszpasterska zajęcia się dziećmi i młodzieżą, dania im pozytywnego bodźca do rozwoju. Bezpłatne kursy języka angielskiego, zajęcia w sali komputerowej, chór rosyjskojęzyczny i schola angielskojęzyczna budzą zainteresowanie i sprawiają, że wielu ludzi przygląda się zyczliwiej prowadzonej przez nas działalności”³⁵. W Oziornoje organizowane są coroczne rekolekcje (pięciodniowe) dla młodzieży całego Kazachstanu.

Osobne miejsce zajmuje praca kapłanów nad formacją ludzi świeckich. „Zadaniem pasterzy jest zapewnić, aby świeccy zostali uformowani jako ewangelizatorzy zdolni do stawiania czoła wyzwaniom współczesnego świata, nie tylko przy pomocy światowej mądrości i skutecznych metod, ale z sercem odnowionym i umocnionym prawdą Chrystusa” (EinA 45). W Kościele w Kazachstanie świeccy mają możliwość pogłębienia wiedzy religijnej oraz duchowości. Pasterze zwracają dużą uwagę na formację przyszłych świeckich katechetów³⁶. Prowadzone są aktualnie kursy katechetyczne.

W Kazachstanie jest dość duża rotacja wśród duchownych. Nierzadkie są przypadki, że księża wracają z misji z przyczyn zdrowotnych lub z powodu trudności adaptacyjnych w obcym środowisku czy słabej odporności psychicznej. Trzeba podkreślić, że kapłani nie zawsze są dobrze przygotowani do tego rodzaju pracy misyjnej. Nie wszystko, co w duszpasterstwie w ojczystym kraju dało się realizować bez większych problemów, można przenieść na grunt pracy misyjnej w Kazachstanie. Stał rodzi się wiele trudności. Zupełnie odrębną, chociaż nie mniej ważną sprawą, jest brak w niektórych diecezjach umów o pracę misyjną wraz z określeniem warunków i czasu pracy.

Podsumowując pracę misjonarzy, należy także zauważyć, że to misyjne wezwanie dla wielu kapłanów stało się życiową pasją, przyjętą jako najpiękniejszy dar. „Bardzo się cieszę – opowiada jeden z misjonarzy – że tutaj jestem. Traktuję to jako dar od Boga. To On przygotował Kazachstan dla mnie. To jest moja mi-

³⁴ Rozmowa z ks. *Zdzisławem Jowikiem...*

³⁵ Grzegorz Brożek. Rozmowa z ks. *prał. Januszem Kaletą*, administratorem apostolskim w Zachodnim Kazachstanie.

³⁶ Por. „Credo” 2004, 1001, 28.

sja, na którą czekałem. Dowiedziałem się, że Kazachstan jest wpisany przez Watykan na listę krajów misyjnych. Jestem więc prawdziwym misjonarzem i bardzo mnie to raduje”³⁷.

Tym wszystkim misjonarzom i misjonarkom, duchownym i świeckim, zagranicznym i miejscowym, papież w adhortacji w sposób szczególny wyraża wdzięczność. Specjalne zaś podziękowanie skierował do tych wszystkich Kościołów partykularnych, które posyłały i wciąż posyłają misjonarzy (por. EinA 20).

c. Rozkwit życia religijnego

Prezydent Kazachstanu, witając przybyłego tam z pielgrzymką Jana Pawła II, powiedział: „Dzisiaj Kościół katolicki aktywnie odnawia misję. Buduje kościoły, otwiera nowe parafie, prowadzi działalność charytatywną. Katolicy, tak jak przedstawiciele innych religii, dążą do wzmocnienia i pojednania całego kazachskiego narodu. Przedstawiciele Kościoła katolickiego umacniają wiarę w dobro, sprawiedliwość, wychowują w ludziach patriotyzm, godność, miłość i poszanowanie ojczyzny”³⁸.

Według badań przeprowadzonych przez socjologów w listopadzie 2000 r., katolicy stanowią 1,2% narodu³⁹. Według episkopatu Kazachstanu aktualnie jest ok. 2% katolików. Kościół w Kazachstanie, przez lata żyjący w podziemiu, powoli odradza się; wierni z coraz większą odwagą publicznie wyznają wiarę, wraz z kapłanami budują kościoły i kaplice. Szerzy się kult świętych. 25 X 1994 r. Matkę Bożą Królową Pokoju ogłoszono główną patronką Kazachstanu i środkowej Azji. Sprowadzono relikwie św. Kazimierza, św. Teresy od Dzieciątka Jezus (1999 r.), św. Faustyny, św. Franciszka z Asyżu, św. Gerarda i bł. Edmunda Bojanowskiego, św. Andrzeja Boboli⁴⁰, św. Wojciecha, św. Maurycego⁴¹ i innych. Z Portugalii przywieziono figurę Matki Bożej Fatimskiej (1997 r.), a z Pragi figurę Dzieciątka Jezus. Rozpoczął się także ruch pielgrzymkowy do sanktuarium Królowej Pokoju w Oziornoje. W 1998 r. został poświęcony na Górze – Sobce Wołyńskiej (12 km od Oziornoje) ogromny krzyż, jako pomnik ku czci wszystkich niewinnych ofiar minionego reżimu na ziemiach Kazachstanu. Wokół niego wybudowana została

³⁷ Ks. Andrzej Marmurowicz, Astana 28 IV 2000 r.

³⁸ Przemówienie Prezydenta Kazachstanu na powitanie papieża.

³⁹ *Kazachstan jako państwo wielowyznaniowe*, „Credo”. Wydanie specjalne 2001, 3.

⁴⁰ Częstki relikwii św. Andrzeja Boboli przekazano astańskiej katedrze podczas uroczystej mszy świętej sprawowanej 13 XII 2003 r. Relikwie przywiozła do Kazachstanu pociągiem Halina Bonik ze Stowarzyszenia Krzewienia Kultu św. Andrzeja Boboli. Przekazane zostały także obrazy św. Andrzeja Boboli i Zwycięskiej Królowej Różańca z Kozielska oraz książki w języku rosyjskim, dotyczące kultu św. męczennika. Przekazano również dar pieniężny od Stowarzyszenia oraz od dwóch osób z parafii.

⁴¹ Relikwie te w 2000 r. przywiózł abp Henryk Muszyński.

droga krzyżowa. Powstała także pierwsza chrześcijańska szkoła w Korniejewce. W 1998 r. założono pierwsze Seminarium Duchowne pw. Matki Kościoła w Karagandzie⁴². W 1999 r. została konsekrowana katedra w Astanie przez kard. Jochima Meisnera, arcybiskupa Kolonii.

Kościół w Kazachstanie posiada bogatą stronę internetową w czterech językach (rosyjskim, niemieckim, angielskim i polskim). Wydawane jest od 2000 r. katolickie czasopismo „Credo”, które dociera do większości katolickich rodzin w Kazachstanie. Wydawany jest także kalendarz liturgiczny i ścienny oraz rocznik Kościoła w Kazachstanie. Wydano także kilka broszur religijnych (modlitewniki, śpiewniki itp.). Do takiej działalności zachęca *Ecclesia in Asia*, podkreślając, że „katolickie publikacje i agencje informacyjne mogą pomagać rozprzestrzeniać informacje oraz zapewnić stałą edukację i formację religijną. W miejscach, gdzie chrześcijanie stanowią mniejszość, mogą być one ważnym środkiem podtrzymywania i pielęgnowania poczucia tożsamości katolickiej oraz szerzenia znajomości katolickich zasad moralnych” (EinA 48).

Wśród inicjatyw duszpasterskich o charakterze międzydiecezjalnym i diecezjalnym należy wymienić konkursy wiedzy biblijnej, rekolekcje dla młodzieży, spotkania dla ministrantów, spotkania modlitewno-ekumeniczne.

W Kazachstanie kapłani systematycznie uczestniczą w spotkaniach modlitewno-formacyjnych w ramach swojej diecezji, odbywają rekolekcje kapłańskie, a także obchodzą dzień osób konsekrowanych. „Aby służyć Kościołowi, jak chce tego Chrystus – pisze Papież w adhortacji – biskupi i kapłani potrzebują solidnej i ustawicznej formacji, która winna dostarczyć im możliwości odnowy ludzkiej, duchowej i pastoralnej, jak również uczestniczenia w kursach teologii, duchowości oraz nauk o człowieku” (EinA 43).

W jednym z wywiadów postawiono abp. Tomaszowi Pecie pytanie o cechy, jakimi powinien charakteryzować się kapłan-misjonarz. Odpowiedź była prosta. „Nie można mówić o różnicach cech potrzebnych do życia w kapłaństwie w kraju czy na obczyźnie. Najważniejsza jest wiara i modlitwa”. „Ludność Azji – podkreśla adhortacja – potrzebuje dostrzegać w duchownych nie tylko pracowników charytatywnych i zarządców instytucji, lecz ludzi, których umysły i serca są skierowane na to, czego chce Duch (por. Rz 8,5)” (EinA 43).

Abp Jan Paweł Lenga, dając świadectwo swojej pracy misyjnej, powiedział: „Próbowałem wyczuwać wewnątrz siebie Ducha Świętego. Gdy zostałem posłany do pracy misyjnej, wiele o niej nie wiedziałem. Nie pytałem, jacy tam będą ludzie, kto tam będzie pracował. Po prostu trzeba było pojechać, więc pojechałem. Z perspektywy tych lat (24 lata w Kazachstanie) nieustannie doświadczam, że

⁴² Otwarcie nastąpiło 16 VII 1998 r. Patronami seminarium są: św. Paweł i św. Franciszek Ksawery. Formacja trwa 8 lat. Studenci uczą się takich języków, jak: kazachski, angielski, grecki i łaciński.

jednak kiedy poświęca się swe życie Panu Bogu i Kościołowi, to wtedy wszystko idzie dobrze⁴³.

W roku Wielkiego Jubileuszu 2000, w czerwcu, w Karagandzie odbyło się spotkanie katolików Kazachstanu w Pałacu Sportowym, gdzie po raz pierwszy kilka tysięcy katolików, przedstawiciele wszystkich parafii Kazachstanu, mogło modlić się razem. Po mszy św. wierni przeszli w procesji eucharystycznej ulicami miasta, dając świadectwo swej wiary.

Procesja eucharystyczna i adoracja Najświętszego Sakramentu są ważnym elementem kultu Eucharystii w Kazachstanie. Procesja odbywa się w parafiach w każdą pierwszą niedzielę miesiąca na mszy św. W archidiecezji Świętej Maryi w Astanie wystawienie Najświętszego Sakramentu ma miejsce minimum pół godziny przed wieczorną Mszą św., każdego dnia. W dwóch parafiach każdego dnia odbywa się adoracja, a w katedrze w Astanie od 14 IV 2002 r. adoracja ta jest całodobowa. Na trzy noce każdego tygodnia przyjeżdżają do Astany przedstawiciele innych parafii, najdalsza parafia jest oddalona od katedry 850 km⁴⁴.

Wydarzeniem epokowym w życiu Kościoła katolickiego w Kazachstanie, a jednocześnie w życiu całego państwa, była wizyta papieża Jana Pawła II w dniach 22–25 IX 2001 r. Były to cztery błogosławione dni dla całego społeczeństwa Kazachstanu, niezależnie od narodowości i przynależności wyznaniowej. Był to duchowy bodziec, zwrócenie uwagi wszystkich na ważność religii w życiu człowieka i całego społeczeństwa⁴⁵.

W 2002 r. biskupi, kapłani i reprezentanci 12 krajów modlili się w Kazachstanie za niewinne ofiary spośród swoich narodów⁴⁶. W maju 2003 r. odwiedził Kazachstan ks. kard. Angelo Sodano. W Astanie, w dniach 23–24 IX 2003 r., delegacja papieska pod przewodnictwem kard. Józefa Tomko brała udział w Kongresie Religii, zorganizowanym z inicjatywy prezydenta Nazarbajewa. Obecni byli przedstawiciele wszystkich największych religii świata.

W kwietniu 2004 r. odwiedził Kazachstan kard. Castrillon Hoyos, przewodniczący Kongregacji ds. Duchowieństwa. Celem tej wizyty były spotkania ks. Kardynała z wszystkimi kapłanami Kazachstanu.

Kraj jest na etapie szybkiego rozwoju. Powstały główne struktury Kościoła. Wciąż tworzone są nowe wspólnoty w małych miejscowościach. Sąd można przypuszczać, że za 20, 30 lat Kazachstan przestanie być krajem misyjnym⁴⁷.

⁴³ Por. Wystąpienie abp Jana Pawła Lengi na symposium poświęconym 30-leciu pracy misyjnej misjonarzy z archidiecezji gnieźnieńskiej. Gniezno, dnia 21 V 2004 r.

⁴⁴ Zob. w niniejszej publikacji artykuł abp. Tomasza Pety: *Kościół katolicki w Kazachstanie i w Azji Centralnej*.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Z Polski był obecny ks. bp Wiktor Skworec, przewodniczący Komisji Misyjnej Episkopatu Polski.

⁴⁷ Na podstawie rozmowy z ks. Jarosławem Słowym.

3. DANE STATYSTYCZNE DOTYCZĄCE PRACY KAPŁANÓW W KAZACHSTANIE

W Kazachstanie pracuje 80 księży w 40 parafiach, pośród ok. 300 tys. wiernych. Wybudowano ok. 20 kościołów oraz wiele kaplic parafialnych. Spośród parafii i kaplic przeważają wezwania do Matki Bożej.

Zaprezentowane poniżej dane statystyczne dotyczą duchownych, którzy pochwyciwszy od 1990 r., pracowali bądź nadal pracują w Kazachstanie, oraz tych, którzy podjęli pracę w tym kraju już po roku 1990. Wśród nich są ordynariusze, kapłani diecezjalni i zakonni. Razem tworzą oni grupę 132 duchownych. W stworzonej bazie danych znajdują się następujące informacje: narodowość (nie miejsce urodzenia), rok urodzenia, rok święceń kapłańskich, lata pracy misyjnej, status (kapłan diecezjalny, zakonny, fideidonista), diecezja pochodzenia (tylko dla kapłanów z Polski) oraz aktualna diecezja pracy w Kazachstanie.

Narodowość. Jeżeli chodzi o narodowość (nie miejsce urodzenia), to znaczną większość stanowią Polacy. Jest ich 57,6% w stosunku do wszystkich kapłanów (132). Następną nacją są Niemcy (17,4%), Włosi (6,8%) oraz Amerykanie, Hiszpanie, Słowacy (3%) i Szwajcarzy (2,3%). Pozostałe narodowości mają poniżej 1%. Wśród nich takie narodowości, jak: Czesi, Francuzi, Koreańczycy, Litwini, Łotysze, Słowenci, Ukraińcy, Filipińczycy i Meksykańczycy reprezentowani są przez jednego kapłana.

Rok urodzenia. Biorąc pod uwagę rok urodzenia, można zaobserwować, że najliczniejszą grupę stanowią kapłani urodzeni w 1963 r. (11), następną – urodzeni w 1965 r. (8).

Lata kapłaństwa. Najliczniejszą grupę pracującą w Kazachstanie stanowią kapłani, którzy rozpoczęli posługę misyjną zaraz po święceniach (20%) – młodzieńcy, misyjny zapal. Zasadniczo staż kapłaństwa w chwili podjęcia pracy misyjnej nie przekracza 15 lat. Wśród tych zaś, którzy przekroczyli staż 15 lat, rozpoczynających pracę w Kazachstanie jest bardzo niewiele – ok. 2%.

Liczba przepracowanych lat w Kazachstanie. Wśród pracujących w Kazachstanie kapłanów największy procent stanowią ci, którzy przepracowali tutaj jeden rok. Grupa ta stanowi 24%. Następnie są ci, którzy przepracowali 2 lata – 20%. Kapłani, którzy przepracowali w Kazachstanie 3 lata, stanowią 15%, 5 lat – 12%, zaś ci, którzy pracowali tutaj 4 lata i od 6 do 12 lat, stanowią 5%.

Liczba kapłanów przybywających do Kazachstanu w poszczególnych latach. Najwięcej kapłanów (15) przybyło do Kazachstanu w 1993 i 2001 r. Nieco mniej (13) przybyło ich w 1994 i 1997 r. W ostatnich dwu latach (2003–2004) obserwujemy duży spadek przyjazdów kapłanów do Kazachstanu (do 5).

Liczba kapłanów pracujących w Kazachstanie w poszczególnych latach. W latach 1989 do 2002 liczba kapłanów pracujących w Kazachstanie wzrosła. W następnych latach ich liczba się stabilizuje. Na początku 2004 r. pracowało w Kazachstanie 80 kapłanów.

Udział procentowy kapłanów według statusu. Największy procent kapłanów stanowią fideidoniści – jest ich 40%. Na drugim miejscu są franciszkanie i jezuici (7%). Kapłani wyświęceni w Kazachstanie stanowią 6%. Na kolejnych miejscach są redemptoryści i chrystusowscy (6%), następnie marianie i saletyni (5%). Poniżej 5% stanowią następujące zgromadzenia: Opus Dei, franciszkanie konwentualni, Rodzina Maryi, Kongregacja Sług Jezusa i Maryi, augustianie, kanonicy św. Maurycego.

Udział kapłanów obecnie pracujących w poszczególnych diecezjach. Najwięcej kapłanów pracuje w archidiecezji Astana (44%), w diecezji karagandyjskiej (24%), w Ałma Acie (21%) oraz w administraturze apostolskiej Atyrau (11%).

Udział kapłanów z Polski na kontynencie azjatyckim. Do Azji należy 146 krajów. Kapłani z Polski pracują w 19 krajach. Najwięcej w Izraelu (18%) oraz w Kazachstanie i w Japonii (16%). Następnie w Indonezji i w Indiach (8%), Uzbekistanie, na Tajwanie i na Filipinach (6%), w Korei Południowej i w Chinach (4%). W grupie „Pozostali Polacy” znajdują się takie kraje, jak: Turkmenistan (3 kapłanów), Tajlandia (2), Syria (2), Pakistan (2), Bangladesz (2), Liban (1), Kirgistan (1), Jordania (1)⁴⁸.

Misjonarze z Polski – diecezja pochodzenia. Jeżeli chodzi o misjonarzy z Polski, to największy procent stanowią misjonarze pochodzący z archidiecezji gnieźnieńskiej i diecezji tarnowskiej (11%). Następnie z archidiecezji przemyskiej – 8%, z diecezji rzeszowskiej – 7%, z diecezji koszalińsko-kołbrzeskiej – 5%. Natomiast z takich diecezji, jak: lubelska, poznańska, szczecińsko-kamieńska i wrocławska – 4%. Pozostałe 2,5% stanowią misjonarze polscy pochodzący z następujących diecezji: kaliskiej, kieleckiej, toruńskiej, białostockiej, warszawskiej, zamojsko-lubaczowskiej. Po jednym z misjonarzy pochodzi z następujących diecezji: warmińskiej, sandomierskiej, krakowskiej, legnickiej, łomżyńskiej, siedleckiej, łódzkiej, pelplińskiej, płockiej, wrocławskiej, płockiej, radomskiej i bydgoskiej.

Fideidoniści z Polski – diecezja pochodzenia. Największy udział w dziele ewangelizacji misyjnej mają fideidoniści pochodzący z archidiecezji gnieźnieńskiej – stanowią oni prawie 20%, z archidiecezji przemyskiej wyjechało 14%, z diecezji tarnowskiej – 11%, a z archidiecezji lubelskiej i poznańskiej – 8%.

Jak wynika z powyższych statystyk, archidiecezja gnieźnieńska jest tą, która posłała do Kazachstanu największy procent polskich fideidonistów. Dlatego też przyjrzyjmy się bliżej historii ich pracy misyjnej. Pierwszymi kapłanami, którzy w 1990 r. wyjechali do Kazachstanu z archidiecezji gnieźnieńskiej, byli: ks. Tomasz Peta (obecny arcybiskup i metropolita Astany) oraz ks. Tadeusz Krzywiński (obecnie proboszcz jednej z parafii archidiecezji w Gniewkowie). W dekreście posyłającym ks. Krzywińskiego prymas Polski kard. Józef Glemp napisał między innymi: „Z radością dowiedziałem się, że postanowiłeś podjąć służbę duszpasterską wśród wiernych wyznania rzymskokatolickiego w Kazachskiej SRR. Proszę

więc o wierne wypełnianie następujących zadań, które Ci wyznaczam. Będziesz duszpasterzem katolików w miejscowości Szortandy, w obwodzie celinogradzkim. Po upływie trzech lat możesz wrócić do Polski lub przedłużyć pobyt w Szortandach na dalsze trzy lata”.

27 IV 1993 r. ówczesny wikariusz generalny administratury apostolskiej Johannes Börsch przesłał list do abp. Henryka Muszyńskiego, w którym dziękuje za posługę tych kapłanów. W liście czytamy: „Od kilku miesięcy pracuję w Kazachstanie jako Generalny Wikariusz Administratora Apostolskiego, Jego Ekscelencji bp. Jana Pawła Lengi. Z archidiecezji gnieźnieńskiej pracują u nas: ks. Tadeusz Krzywiński i ks. Tomasz Peta. Jesteśmy bardzo wdzięczni za tę pomoc, tym bardziej że powierzchnia naszej diecezji zbliżona jest do powierzchni Europy, a pracuje w niej tylko 22 księży”.

Następnym kapłanem, który został posłany do Kazachstanu, jest ks. Andrzej Szczęsny (od 1992 r.), który pracuje w Karagandzie. Był on proboszczem katedry, a obecnie jest opiekunem wspólnoty Neokatechumenalnej. Abp Jan Lenga zlecił ks. Andrzejowi organizację sympozjum poświęconego ks. Władysławowi Bukowińskiemu, a także powierzył postawienie pomnika ks. Bukowińskiemu w Karagandzie. Należy dodać, że ks. Szczęsny jest współautorem pierwszego, *ad experimentum* mszału w języku kazachskim.

W latach 1995–1998 w Kazachstanie, jako katechista wędrowny Drogi Neokatechumenalnej, ewangelizował ks. Grzegorz Pawlaczyk. W 1999 r. wyjechał do Kazachstanu ks. Jarosław Słowy, który pracuje w Szortandach. Ks. Słowy w 1998 r., wraz z o. Marcinem Babrajem OP, w wielu parafiach północnego Kazachstanu przeprowadził rekolekcje przygotowujące peregrynację figury Matki Bożej Fatimskiej.

W roku Wielkiego Jubileuszu 2000 do pracy w Kazachstanie został posłany z archidiecezji gnieźnieńskiej kolejny kapłan – ks. Andrzej Marmurowicz, pracujący najpierw w Ałbasarze, a następnie w Lisakowsk. O swojej pracy tak pisze: „W każdą niedzielę o godz. 11.00 odmawiany jest różaniec, następnie katecheza i o godz. 12.00 jest Msza św. W czasie katechezy zaczynam zawsze od początku, tłumacząc, co to jest krzyż, jaki to znak, czego jest symbolem, co to jest Kościół itp. Katecheza jest prawdziwie misyjna, ponieważ zaczyna się od podstawowych elementów wiary. Na każdym kroku widać postkomunistyczne skutki. To były czasy, w których religia została wyrwana z serca człowieka”. Rok później wyjechał do Kazachstanu młody kapłan – ks. Marcin Wojtaszek (2001–2003). Po powrocie do Polski nie zgłosił się do swego ordynariusza i w tej chwili znajduje się poza wspólnotą diecezjalną.

W Kazachstanie pracował także ks. Przemysław Prętki (1995–2001) z archidiecezji poznańskiej. Dołączył on do grona świętowojciechowych misjonarzy po reorganizacji granic archidiecezji w dniu 25 III 2004 r. Aktualnie jest proboszczem w parafii w Budzynie. Przez rok pracowała w Kazachstanie świecka misjonarka – p. Teresa Lewandowska (2002–2003), aktualnie pracująca na misjach w Ka-

⁴⁸ J. Różański, *Polscy misjonarze w Azji wczoraj i dziś*, [w:] *Ecclesia in Asia...*, s. 167–175.

merunie. Do pracy misyjnej w Kazachstanie przyjeżdżali także kapłani i osoby świeckie w czasie wakacji oraz klerycy na praktyki duszpasterskie. Z archidiecezji gnieźnieńskiej pochodzą także osoby zakonne pracujące w Kazachstanie.

ZAKOŃCZENIE

W myśl adhortacji, zasadnicze pytanie, stojące obecnie przed Kościołem w Azji, a tym samym przed Kościołem w Kazachstanie, brzmi: Jak dzielić się z naszymi azjatyckimi braćmi i siostrami tym strzeżonym przez nas darem, który zawiera wszystkie inne dary – Ewangelią Chrystusa? (por. EinA 19).

W kontekście azjatyckim, gdzie bardziej przekonuje świętość życia niż argumenty rozumowe (por. EinA 42), pierwszym zadaniem dla wszystkich należących do wspólnoty Kościoła jest dawanie świadectwa o Jezusie Chrystusie. Jest to najszczytniejsza służba, jaką Kościół może świadczyć narodom Azji (por. EinA 20). Pierwszą zaś formą świadectwa jest samo życie misjonarza, rodziny chrześcijańskiej i kościelnej wspólnoty, które uwidacznia nowy sposób postępowania (por. EinA 42). „Dobrą Nowinę o zbawieniu w Azji można [głosić] jedynie wówczas, gdy biskupi, kapłani, osoby zakonne i świeccy sami posiadają w sobie ogień miłości Chrystusa i płoną pragnieniem uczynienia wszystkiego, aby był On bardziej znany, mocniej kochany i gorliwiej naśladowany” (por. EinA 23).

Drugim zadaniem jest głoszenie Jezusa w sposób, jaki umożliwi ludziom utożsamienie się z Nim, będąc wiernym zarówno teologicznej doktrynie Kościoła, jak i własnym korzeniom azjatyckim (por. EinA 20). W pluralizmie religii i doświadczeń duchowych należy głosić prawdę o Jezusie Chrystusie, Bogu, który zbawia człowieka (por. EinA 11)⁴⁹.

Niech serce Kościoła w Azji, Kościoła w Kazachstanie, będzie niespokojne dopóty, dopóki cała Azja, cały Kazachstan nie spocznie w pokoju Chrystusa, zmartwychwstałym Panu (por. EinA 10). Narody Azji potrzebują Jezusa Chrystusa i Jego Ewangelii. Azja, Kazachstan pragnie wody żywej, którą dać jej może tylko Jezus (por. J 4, 10–15). Uczniowie Chrystusa muszą zatem być oddani wypełnianiu misji otrzymanej od Mistrza, który obiecał być z nimi aż do końca świata (por. Mt 28,20) – por. EinA 50.

⁴⁹ Por. J. Piotrowski, *Historia powstania i główne idee teologiczne Ecclesia in Asia*, [w:] *Ecclesia in Asia. Wybrane problemy Kościoła*, red. J. Rózański, Warszawa 2004, s. 97–108.

Abp Tomasz Peta

KOŚCIÓŁ KATOLICKI W KAZACHSTANIE I W AZJI CENTRALNEJ

Kraje Azji Centralnej to Afganistan, Pakistan, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan. Na terenie tym (ok. 5,5 mln·km²) mieszka 220 mln ludzi – większość stanowią muzułmanie.

W swoim opracowaniu pominę Pakistan i Afganistan, a zajmę się pięcioma pozostałymi krajami, które do 1991 r. były częścią Związku Radzieckiego. Szczególną uwagę zwrócę na Kazachstan, w którym obecność Kościoła katolickiego jest najbardziej zaznaczona. Mieszkam w tym kraju, z Bożej Opatrzności, 15. rok, a od ponad roku jestem obywatelem Kazachstanu.

1. RYS HISTORYCZNY

Pierwsi chrześcijanie pojawili się w Azji Centralnej na przełomie II i III w. W mieście Merwie (obecny Turkmenistan) w 334 r. powstała biskupia katedra, a w końcu IV i na początku V w. znajdował się tam melchicki klasztor. W V w. w Merwie powstała nestoriańska metropolia. W VII i VIII w. nestoriańskie chrześcijaństwo szeroko rozpowszechniło się na południu obecnego Kazachstanu. Tam też na przełomie IX i X w. utworzono metropolię.

Katolickie misje w Azji Centralnej datują się od pierwszej połowy XIII w. Istnieje bardzo bogate archiwum kontaktów między wschodnimi chanami i Stolicą Apostolską, począwszy od papieża Innocentego IV (1243–1254). Nowo powstałe zakony żebrzące (franciszkanie i dominikanie) z wielkim zapałem prowadziły misje wschodnie. Wystarczy wspomnieć takich misjonarzy i jednocześnie dyplomatów papieskich, jak Giovanni Carpino, Andrea Longiuno, Guome Roubrouk, Benedykt Polak, Giovanni de Montecorvino, czy wenecki kupiec Marco Polo.

Na początku XIV w. na Wschodzie było 31 misyjnych diecezji. Ostatnim biskupem katolickim w średniowieczu na terytorium dzisiejszego Kazachstanu był Ryszard de Bourgone, który zginął w 1340 r. wraz z sześcioma współbraćmi. Było to efektem szerzącego się islamu. Od XIV w. dzisiejszy Kazachstan staje się krajem muzułmańskim. Ze względu na koczowniczy tryb życia nie był to nigdy islam fundamentalistyczny.

Począwszy od końca XVIII w. Kazachstan był miejscem deportacji Polaków, wysłanych tutaj przez władze carskie. Ciekawe, że ci nasi rodacy byli pierwszymi, którzy odkryli dla Zachodu bogactwa kazachskiej kultury i pozostawili nam

Studia i Materiały
Wydziału Teologicznego
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Nr 26

Redaktor serii:
Ks. JAN GÓRSKI

Nowy kontekst misji ad gentes

pod redakcją ks. Jana Górskiego

Księgarnia św. Jacka
Katowice 2005